

begrip

*De Koran
vertalen*

JAARGANG 20 (1994) - NUMMER 117

MOSLIMS CHRISTENEN

begrip

Een tijdschrift, dat vanuit de RK-Kerk, de Nederlandse Hervormde kerk en de Gereformeerde kerken in Nederland streeft naar het kweken van onderling begrip tussen Moslims en Christenen en gelovigen van beide godsdiensten oproept tot ontmoeting, met respect en behoud van eigen identiteit.

BUREAUS VOOR DE ONTMOETING MET MOSLIMS

R. K. Kerk: Drs. L. van Oers, Cura Migratorum,
Luybenstraat 17, 5211 BR s-Hertogenbosch tel. 073 - 145159
Ned. Herv. Kerk: Drs. G. Speelman, 'Kerk en Wereld'
Postbus 19, 3970 AA Driebergen. Tel. 03438 - 12241
Gereformeerde kerken: Drs J. Slomp, Dienstencentrum
Postbus 203; 3830 AE Leusden. Tel. 033 - 960360/960329

REDACTIE:

M. van den Boom
P. Goedendorp
H. Hurkens
N. Landman
L. van Oers (contactpersoon RK)
J. Slomp (contactpersoon GKN)
G. Speelman (contactpersoon NHK)
K. Steenbrink (eindredacteur)

Uitgever/ Redactie en administratie:

T. Poort-de Groen (contact uitgever)
'Cura Migratorum'
Luybenstraat 17
5211 BR 's-Hertogenbosch
Fax 073 - 145159

Tekeningen: F. Kalb

Abonnementen:

f25,— / 450 Bfts per jaar (5 nummers)
Losse nummers: f6,50 / 120 Bfts
Giro 4300211 t.n.v. Begrip/Cura Migratorum
België: Kredietbank 453-0258581-69
tnv Begrip, Kastertstraat 19, 3600 Genk.

Abonnementen kunnen elk gewenst moment ingaan en worden automatisch verlengd, tenzij vier weken voor het begin van het nieuwe kalenderjaar schriftelijk wordt opgezegd.

Advertentietarieven op aanvraag.

Voor het overnemen van artikelen is toestemming van de uitgever nodig.

De koran vertalen

De koran is een universele openbaring, die op een bepaald moment in de geschiedenis en in één taal, het Arabisch, tot de mensheid is neergezonden. Hoe moet die boodschap doorgegeven worden aan een latere gemeenschap, een die geen Arabisch kent? Kan dat eigenlijk wel: getrouw deze boodschap vertalen? Hoe moeten we in eerbied, maar ook met realiteitszin, met die openbaring werken of ons door die openbaring laten gezeggen? De directeur van de Nederlandse Moslim Omroep, Abdulwahid van Bommel, schrijft hierover in dit nummer. Tevens over dit onderwerp een bijdrage van de vertrekkende contactpersoon namens de Gereformeerde Kerken, Ds. Jan Slomp, die vooral schrijft vanuit zijn ervaring als adviseur voor bijbelvertalingen.

INHOUDSOPGAVE BEGRIP NO 117 JANUARI 1994

Het Islamitisch-Christelijk Leerhuis:

Openbaring (Karel Steenbrink)	2
Kunnen we de koran vertalen? (Abdulwahid van Bommel)	5
De koran en bijbel vertalen: een vergelijking (Jan Slomp)	17
Moslims in Europa	21
Boeken	25
Cursussen en Ontmoetingen	29

De theologen en filosofen van de islam-wereld hebben meermalen debatten gevoerd over de meest volmaakte mens. Is dat de God-dronken mysticus, de alles-begrijpende filosoof of de profeet, die het voorrecht kreeg om bemiddelaar bij Gods openbaring te zijn? Met name tussen filosoof en profeet is nogal wat gedrang geweest. De theologen, en met hen de volkse vroomheid, zagen natuurlijk in Mohammed niet alleen de laatste zegel en grootste der profeten, hij werd ook vaak geëerd als de meest voortreffelijke mens. Zijn zondeloosheid is wel geen echte dogma in de islamitische gemeenschap geworden, maar het geloof erin is wijd verspreid. Vooral rond de viering van de *maulid*, Mohammed's geboorte, worden lofliederen op hem gezongen. Prof. G. Drewes heeft al in 1955 zo'n lofgedicht op Mohammed vertaald, waarin onder meer staat:

Omdat hij volmaakt is naar wezen en verschijning, daarom heeft de Schepper aller dingen hem tot zijn gunsteling uitverkoren. Het is verre van hem, dat iemand hem terzijde gesteld zou worden in schoonheid van voorkomen of gedrag; in beiderlei opzicht is hij een ongeëvenaard juweel. (Burda, p. 51)

De filosofische traditie binnen de islam heeft hier wel wat moeite mee gehad. Zij hebben de ingegoten kennis van de profeet nogal eens gesteld tegenover de zelf-verworven kennis van de filosoof. Grote filosofen als Al-Farabi en Avicenna gaan er van uit, dat alle kennis van een profeet ontleend is aan een uitwendige bron, die geheel onafhankelijk van hem werkt. Hierbij stelt Al-Farabi toch wel, dat in feite de profeet een soort 'voorbereidende kennis' op het niveau van de filosoof bereikt moet hebben, alvorens aan het profetschap te beginnen. Omgekeerd hebben de filosofen hun eigen

verworven kennis ook wel gerelativeerd door te stellen, dat die alleen ontstaat door participatie aan de Ene Absolute Geest.

Uiteindelijk zijn er twee vormen van kennen: openbaringskennis als iets wat van buiten wordt ingegeven en waar de mens dus niets voor zou hoeven te doen in tegenstelling tot de verworven kennis. De twee soorten kennis worden soms als tegengesteld beschreven, maar in hun nadere uitwerking bij filosofen en theologen worden de scherpe kanten er wel van af gehaald. Het meest drastisch deed dat wel Dr. Fazlur Rahman in de jaren '60 directeur van het Central Institute of Islamic Research in Pakistan. Dit instituut zou op een moderne en wetenschappelijke wijze de islamitische grondslag van de staat Pakistan moeten formuleren. In 1966 verdedigde hij de stelling, dat de koran volledig gezien moet worden als Gods Woord, voorzover hij onfeilbaar is en vrij van bedrog, maar, gezien als komend uit het hart en de tong van de Profeet, moet de koran ook geheel beschouwd worden als Mohammed's woord. Het debat hierover kostte Fazlur Rahman zijn baan, ook al kon hij aantonen, dat hij hiermee een uitspraak deed die in de lijn lag van grote geleerden als al-Ghazali, Shah WaliAllah en de moderne Muh. Iqbal.

Bij lezing van Soerat 53, Al-Nadjm, De Ster, komen wij beide kanten van 'openbaring' tegen. In de eerste 18 verzen wordt daar een beschrijving gegeven van een dubbel visioen, waarin een Machtige (God zelf of de engel Gabriël?) aan Mohammed verschijnt en tot hem spreekt. Wij geven hieronder dit visioen weer in een berijmde vertaling, die iets van de originele poëtische stijl suggereert:

- 5 *De Machthebber met groot mandaat,*
 6 *onderwees hem. Een Wijze, op zijn*
 7 *plaats*
 7 *in evenwicht, daar waar de dageraad*
 8 *ontstaat.*
 8 *Dan komt Hij nader en Hij daalt*
 9 *tot twee booglangten af, en staat*
 10 *en geeft zijn dienaar wat Hij*
 11 *openbaart*
 11 *Zijn hart behoeft geen leugentaal.*
 12 *Wantrouwen jullie soms zijn*
 13 *visioen-verhaal?*
 13 *Hij had Hem al gezien een*
 14 *ander maal*
 14 *bij de lotusboom, de 'wereldpaal'*
 15 *in de wondertuin, in de hemelse*
 16 *gaard,*
 16 *waar de lotusboom staat met een*
 17 *verhuld gelaat.*
 17 *Zijn blik - niet afgeleid of afgedwaald*
 18 *neemt de grootse tekenen van zijn*
 18 *Heer waar.*

Deze visioenen worden hier weergegeven in een debat met de ongelovige Mekkanen, die Mohammed een fantast en leugenaar vinden. Na de weergave van dit visioen komen de rationele argumenten: vers 19-32 is volgens bisschop Kenneth Cragg dan een stuk levend getuigenis van Gods eenheid tegen veelgodendom: met een demonstratie van alle wapens van de profeet, spot, woede, scherpzinnigheid en passie. Dit is een beeldenstorm met woorden van hoog gehalte: zonder vrees en met een rijke inhoud. Het geloof van de Mekkanen in drie godinnen wordt belachelijk gemaakt met het voor die tijd geschikte argument: als God kinderen had willen hebben, had hij zelf wel jongens genomen en jullie dochters gegeven!

- 19 *Hebben jullie soms iets gezien in*
 20 *Al-Laat?*
 20 *in Al-Oezza of in de derde godin,*
 21 *Manaat?*
 21 *Jullie zeker zonen, Hij dochters als*
 22 *nazaat?*

- 22 *Die verdeling is toch ver onder de*
 23 *maat.*

Deze argumentatie mogen op Europese wereldbewoners in de 20e eeuw niet meteen indruk maken, zij is wel toegesnedden op het Mekka van Mohammed's dagen. Eenzelfde soort argumentatie *ad hominem* komt later in deze soerat naar voren, als een rijke wordt bekritiseerd die zijn sociale plichten niet nakomt:

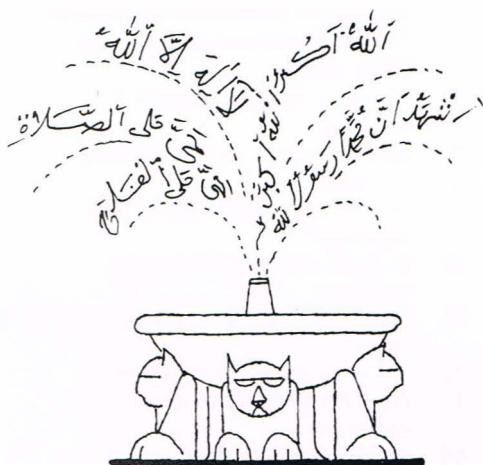
- 33 *Zagen jullie die man, die alles*
 34 *tegenstaat?*
 34 *Die giersgaard, die geeft met*
 35 *mondjesmaat?*
 35 *Ziet hij wat onzichtbaar is verklaard?*
 36 *Of weet hij niet wat in de Wet van*
 37 *Mozes staat?*
 37 *Of wat in Abrahams boekrol is*
 38 *bewaard:*
 38 *geen extra last is voor de lastdrager*
 39 *is bepaald;*
 39 *de mens krijgt slechts wat hij heeft*
 40 *nagejaagd*
 40 *en straks wordt wat hij najaagt*
 41 *zichtbaar*
 41 *Dat wordt beloond, vergelding in*
 42 *volle maat.*
 42 *Je Heer is dan je rust en toeverlaat.*
 43 *Hij is het die je lachen dan wel*
 44 *huilen laat*
 44 *en Hij beschikt de doods- of*
 45 *levensstaat.*

Dit is geen tijdloze, min of meer versteende openbaring, maar een openen van de diepere realiteit in de omstandigheden van alledag.

Daartegenover is er een mechanistische, externe openbaringsidee, die ook veel bij moslims en christenen voorkomt. Die opvatting is ook weergegeven door de grote Perzische dichter Jalaluddin Roemi (1207-1273), die de openbaring aan de profeet vergeleek met een beeld, zoals wij dat in de vijvers van stadsparken kunnen zien: als uit een fontein komt er

dan water uit, terwijl het beeld toch alleen functioneert om het water door te geven. Dit is in strijd met het beeld dat de koran zelf oproept. Juist in de concrete zaken van die Mekkaanse samenleving van levende mensen komt het Woord naar voren.

Het is moeilijk om beide opvattingen over de koran, of zelfs over welk heilig boek dan ook, in één gedachte te vatten. Prof. Jan Peters hield in 1977 zijn inau-

gurale rede in Nijmegen onder de titel *De Koran als een woord tot de mens*, duidelijk in navolging van zijn voorganger, Prof. J. Houben, die eerder sprak over *De Koran als het Woord van God*. Peters gaf een uitleg van de historische context van Soerat 90 als de schriftelijke weergave van de prediking van Mohammed, een prediking waarin hij de woorden doorgaf die hij in momenten van zijn openbaringen had vernomen. Maar deze woorden vielen niet in een luchtledig; ze sloten aan bij de concrete situatie, speelden in

op actuele gebeurtenissen. Daarom zal men die woorden ook pas tegen die achtergrond volledig begrijpen.

De tweede islamitische eeuw werd gedomineerd door een theologisch debat over het al dan niet geschapen zijn van de koran. Diegenen die verdedigden, dat de koran geschapen was, wilden geen eeuwig wezen erkennen naast de Ene, God. Zij die de eeuwigheid en ongeschapenheid van de koran verdedigden, wilden benadrukken dat de koran niet zomaar een menselijk boek is. Voor beide standpunten is wel wat te zeggen, maar de theologie kan die spanning vaak niet verdragen en uiteindelijk heeft de leer van de ongeschapen en eeuwige koran het gewonnen. De diepe historische wortels en de menselijke toon van de koran zijn daardoor te veel verdoezeld. Een juist lezen van Gods openbaring zal steeds beseffen via welke menselijke kanalen in welk historisch kader de openbaring tot ons gekomen is. De moderne westerse gewoonte om uit eerbied voor islamitische opvattingen steeds te spreken over: De Koran zegt.. en niet: Mohammed zei..., verdient zeker aanbeveling. Het mag geen gesloten openbaring suggereren in de zin van een tijdloze eeuwige waarheid, die via een doods instrument tot ons zou zijn gekomen.

Karel Steenbrink

Litt. Kenneth Cragg, *The Event of the Qur'an*, London, 1971, p. 141.

G.W.J. Drewes, *Een 16e eeuwse Maleise vertaling van de Burda van al-Busiri (Arabisch lofdicht op Mohammad)*, 's-Gravenhage, Nijhoff, 1955.

J. Peters, *De koran als een woord tot de mens*, Nijmegen, Dekker & Van de Vegt, 1977 p. 20

Fazlur Rahman, *Islam*, 2d ed. University of Chicago Press, p. 30-33.

Kunnen we de koran vertalen?

Openbaring is voor moslimgelovigen iets universeels en eeuwigs. Het is bijna net zo moeilijk om die eeuwigheidswaarde met de tijdgebondenheid van de taal en cultuur van het moment van openbaring te verzoenen als de relatie tussen hemel en aarde te begrijpen. De geopenbaarde boeken, zoals moslims ze kennen, zijn aan profeten geschonken die allemaal in de Hof van Eden en omstreken hebben gewoond. De talen van Mesopotamië en andere cultuurgebieden van het Midden Oosten, waren Aramees, Hebreeuws, Arabisch en later geïmporteerd Oud Grieks. Geen van deze talen wordt nog dagelijks gebruikt in het gebied waar de godsmannen die het spraken hebben geleefd, behalve het Arabisch. De taal van de koran wordt nog steeds gesproken en geschreven, zij het in een enigszins gemoderniseerde vorm. De tekst van de koran geeft zeer zeker op veel plaatsen de omstandigheden weer van de tijd waarin hij is geopenbaard. Maar ook is diezelfde tekst grensoverschrijdend geweest in tijd en plaats omdat hij ook nu nog niet aan betekenis heeft ingeboet en omdat hij veel niet-Arabische landen heeft doordrongen van zijn betekenis. De koran heeft over zichzelf verklaard onnavolgbaar te zijn in zijn structuur van het Arabisch en de kracht van zijn uitdrukingsvermogen. In een vers daagt de koran de mensheid uit *een dergelijk hoofdstuk* voort te brengen (10:38). Of tien hoofdstukken (11:13). In een ander vers wordt gevraagd één vers op het niveau van koran-kwaliteit te produceren. Opvallend daarbij is, dat voor moslims de sublieme schoonheid van de korantekst als een van de bewijzen van het goddelijk schrijverschap wordt aangevoerd. Er bestaat veel literatuur over *i' djâz al-Qorân*, de onnavolgbaarheid van de koran. Veel Arabische sprekers en denkers voelden

zich tot dit onderwerp aangetrokken. Soms wilden zij op de uitdaging ingaan, maar meestal voerden zij veel argumenten aan waarmee zij dit onnavolgbaarheids-principe van de koran onderschreven. Abdulqadir al-Djurdjani schreef bijvoorbeeld *Dalâ'il al-i' djâz*, bewijsgronden voor de onnavolgbaarheid van de koran. Ook Djalâluddin as-Suyûti en al-Baqilani hebben over dit onderwerp geschreven. Naast schoonheid vormt de 'balâgah', dat wil zeggen de eenheid van vorm en inhoud van de taal van de koran, een bewijsgrond voor zijn wonderbaarlijkheid. De literatoren van de koran vergelijken 'idee' met het 'metaal' dat de juwelier gebruikt. Geen juwelier verspilt zijn kunst aan goedkoop metaal. Pas wanneer het metaal door de juwelier wordt bewerkt en tot sieraad wordt gemaakt, krijgt haar schoonheid invloed op degene die het bekijkt. Hetzelfde is het geval met het 'edel-idee'. Wanneer het wordt gegoten in de setting die het verdient, komt het tot leven en stelt de mens er zich voor open en geniet ervan. Dat heeft volgens moslims plaats gevonden tijdens de openbaring van de koran: goddelijke ideeën zijn in de taal van de koran gegoten.

Daarmee zorgt de koran zelf voor de eerste onneembare horde. Indien de tekst onnavolgbaar is op taalkundig en inhoudelijk gebied en daarom een wonder wordt genoemd, is het vrijwel onmogelijk een dergelijke tekst in een andere taal over te zetten, zonder geweld te doen aan bovengenoemde kwaliteiten. Daar staat tegenover dat de islam waarschijnlijk een vrij particularistische religie was geworden indien de koran niet minstens gedeeltelijk in andere talen was vertaald en geïnterpreteerd.

De vraag of het al dan niet is toegestaan

om de koran te vertalen, heeft moslims al heel vroeg bezig gehouden. Het verschil van mening over dit onderwerp schijnt zo ver terug te gaan, dat er zelfs een discussie is opgetekend tussen Hisjâm ibn Hakiem en Omar ibn al-Chat-tâb, beiden metgezellen van de profeet Mohammed, vzmh. Zij hadden beiden een bepaald hoofdstuk van de koran van de profeet zelf geleerd, maar toch lazen zij dat zelfde hoofdstuk op twee verschillende manieren. Zij legden deze zaak aan de profeet voor en hij luisterde om de beurt naar hen. Na beide recitaties zei hij instemmend: Zo is het geopenbaard. Hij lichtte dit toe door te zeggen: De koran is geopenbaard in zeven *ahroef*. (Zeven manieren van reciteren). Reciteer daarom op de manier die je het makkelijkst valt. Dat is weliswaar niet hetzelfde als een vertaling in een andere taal, maar door bijvoorbeeld met verschillende klinkers te reciteren, verandert de betekenis ook.

De eerste die de vraag opwierp of het gebruik van andere talen dan de Arabische taal was toegestaan in de gebeden, was Aboe Hanifa. Hij was zelf van Perzische origine en had geen bezwaar tegen het reciteren van de koran in het Perzisch, zelfs als hij de Arabische taal machtig was. Hij zei bijvoorbeeld dat het moslimgebed eigenlijk het gedenken van God is, zoals duidelijk wordt in het koranvers: *Succesvol is hij die zich loutert; die de naam van zijn Schepper gedenkt en bidt...* (87:14-15). Het gaat dus om godsgedachtenis en dat kan je in elke taal doen, besloot hij zijn controversiële argumentatie. Het is overgeleverd dat de Perzen die overgingen tot de islam, een brief hebben geschreven aan Salman al-Farisi, de bekende Perzische metgezel van de profeet, waarin ze hem vroegen het eerste hoofdstuk van de koran voor hen in het Perzisch te vertalen. Hij voldeed aan hun verzoek, en zij reciteerden

het op die manier tot hun tongen gewend raakten aan het Arabisch. Later heeft Aboe Hanifa zijn oordeel enigszins bijgesteld door te zeggen: Iemand mag de koran in het Perzisch reciteren, maar hij mag dat eigenlijk alleen wanneer hij er volkomen zeker van is dat de woorden die hij uitspreekt de betekenis van het Arabisch exact overdragen. De drie andere grondleggers van de scholen der orthopraxis, Imam Sjafi'i, Imam Malik en Imam Ahmed ibn Hanbal, zijn steeds van het standpunt uitgegaan dat het niet was toegestaan de koran in een andere taal te reciteren dan het Arabisch waarin hij is geopenbaard.

Het debat hierover is niet alleen in de levensperiode van de eerste klassieke juristen gevoerd. Ook in de twintigste eeuw hebben vooraanstaande geleerden als Mustafa Sabri, tijdens de laatste jaren van het Ottomaanse Rijk, een leerling van Mohammed Abduh, Mohammed Rasjid Rida en bekende sjeichs van de Al-Azhar universiteit in Cairo, als Sjaltoet en al-Maraghi, hun oordeel hierover uitgesproken. Om de discussie begrijpelijker te maken, dienen we een scheiding aan te brengen tussen de verschillende manieren waarop de tekst van de koran wordt gelezen. De manier onder discussie is de liturgische recitatie in de gebeden. Die wordt in feite in de gehele moslimwereld in het Arabisch uitgevoerd. Het perfect uitspreken en op een zangerige wijze reciteren van de koran is een populaire 'kunst'. De Egyptenaar Abdul-Basit Abdus-Samad was een buitengewoon bekend koranreciteur en genoot een grotere populariteit dan filmsterren of zangeressen. Een andere manier van koran lezen wordt duidelijk uit de bekende anekdote van de nog zeer jeugdige korangeleerde Abdullah ibn Abbâs en de betekenis die hij gaf van hoofdstuk 110 van de koran.

Omar ibn al-Chattâb (ten tijde van dit

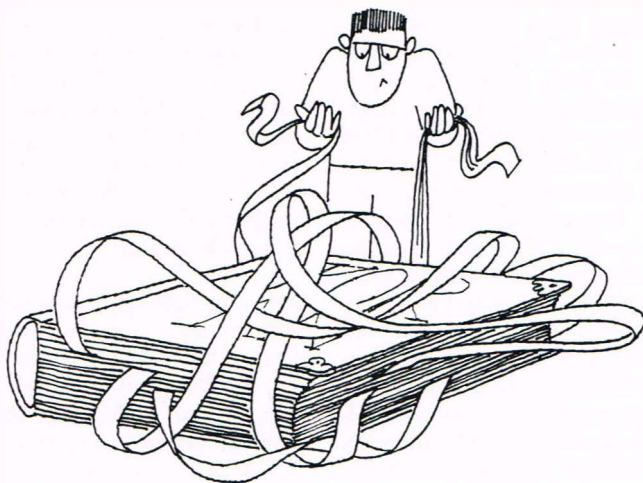

verhaal leider der gelovigen), riep mij gewoonlijk bij zich in de raadsvergadering. Daar zaten ook de ouderen, die de slag bij Badr hadden meegemaakt. Sommigen van hen schenen mijn aanwezigheid af te keuren en zeiden: Waarom laat je hem tussen ons in zitten? Onze zonen zijn van zijn leeftijd! Omar antwoordde hen: Hij vormt een onderdeel van de bron van jullie kennis. Op een dag riep hij mij weer bij zich en ik had het gevoel dat hij me had geroepen om hen dat te bewijzen. Hij vroeg aan hen: Wat is de betekenis van: Wanneer de hulp van Allah en de overwinning komt..., en hij las hoofdstuk 110 van de koran. Enkelen van hen zeiden: In dit vers wordt ons geboden om Allah te loven en om Zijn vergiffenis te smeken, wanneer Hij ons helpt en ons de overwinning schenkt. Anderen bleven zwijgen. Omar zei tegen mij: Ben jij het hiermee eens, zoon van Abbàs?

Ik zei: Nee. Hij vroeg: Wat is jouw opinie hierover? Ik zei: Dit was de aankondiging van de nadering van de dood van de profeet, die Allah aan hem overbracht. De betekenis luidt: Allah zei: Nu de hulp

van Allah en de overwinning zijn gekomen - en dit is een teken van de nadering van je dood, want dan is je taak volbracht - dien je je Schepper te verheerlijken met de lof die Hem toekomt, en vergiffenis van Hem te vragen, want Hij is zeker degene die zich steeds weer opnieuw in Genade tot u wendt. Omar zei: Ik heb hier niets aan toe te voegen!

Dit soort uitleg van de koran heeft evenmin als een vertaling tot doel de koran naar de kroon te steken. Er worden natuurlijk wel eisen gesteld aan de vertaler. Zijn integriteit moet boven elke twijfel verheven zijn, want hij kan, bij wijze van spreken, zijn eigen koran 'herschep- pen'. Het enige motief kan en mag zijn om de inhoud begrijpelijk te maken voor een niet-Arabisch sprekend publiek. De vertaling is nooit een vervanger van het origineel en wordt ook niet als 'de koran' beschouwd. De vertaling is eigenlijk een verlengstuk van de handreiking die God Zelf al deed door de mensheid in staat te stellen met Hem te communiceren. Er heeft dan ook een ontwikkeling plaats gevonden binnen de moslimgemeen-

schap van huiver voor taalprocessen waarop zelfs de moslim taalkundigen niet voldoende greep hadden, tot het inzicht dat het overdragen van de boodschap van de koran een taak is voor elke moslim. Het is vrij voor de hand liggend dat de eerste geleerde die zelfs specifieke principes opstelde voor de vertaling van de koran, opgroeide in een samenleving waarin moslims, christenen en joden samen leefden en elkaar beïnvloedden. Aboe Ishaq Ibrahim al-Sjtabi al-Ghirnati was een bekende jurist en korangeleerde en hij groeide op in het Granada van moslim-Spanje. Hij maakte onderscheid tussen twee lagen van betekenis in elke taal, ook het Arabisch van de koran. De eerste 'taal-laag' bevat algemene termen en uitdrukkingen met algemeen bekende betekenissen, die in essentie in elke taal min of meer gelijk zijn. Elke taal heeft echter zijn eigen uitdrukkingwijzen, vormleer en syntaxis die uniek zijn voor die taal. Pas wanneer talen in dat opzicht en in cultureel opzicht sterk aan elkaar verwant zijn, kan het leiden tot een bijna parallel-vertaling waarin woorden identiek hetzelfde tot uitdrukking brengen. De tweede taal-laag is volgens al-Sjtabi bijna niet te vertalen, want die bestaat vrijwel volledig uit woorden die hun oorsprong in de specifieke geschiedenis, omgeving en gebruiken van een volk hebben. Voor hem is het dan ook alleen mogelijk op het eerste taal-niveau tot een algemeen aanvaardbare koranvertaling te komen. Hiermee zijn we in feite weer terug bij het begin van dit artikel, waarin de spanning tussen tijd- en plaatsgebonden zaken en eeuwige wijsheid aan de orde kwam. Het zijn de tijd- en plaatsgebonden zaken die het moeilijkst zijn over te dragen en in een letterlijke vertaling altijd weer de grootste raadsels oproepen. Overigens hebben bijbelvertalers dezelfde problemen als koranvertalers onderzochten. Wanneer zij hebben gekozen

voor een 'woord voor woord'-vertaling of letterlijke vertaling, blijkt niets van de semitische openbaringsgeest over te komen in het Nederlands. Wanneer zij hebben getracht met de lezers te communiceren zoals oorspronkelijke openbaringstekst voor de gelovigen in die tijd moet hebben gefunctioneerd, kwam er automatisch een element van exegeese en eigentijds commentaar in de tekst. De vertalingen die door niet-moslimvertalers van de koran zijn gemaakt, lijken een mengsel van 'woord voor woord' vertaling, letterlijke en filologische vertaling.

De eerste Nederlandse vertalingen

Petrus Venerabilis, Abt van Cluny, die leefde van 1092 tot 1157, nam het initiatief om in 1143 de eerste koranvertaling in het Latijn te laten verschijnen. Hij was tot de conclusie gekomen dat men de 'ketterse leer' van Mohammed beter met het woord dan met het zwaard kon bestrijden. Dat je daarbij over voldoende kennis van de bronnen van de islam moet beschikken, was voor hem, en na hem vele anderen, een duidelijke zaak. Gedurende vier eeuwen was dit de enige bron van informatie over de islam in Europa - naast de schoonschriften die voor de oproep tot de kruistochten de ronde deden - en uitsluitend toegankelijk voor 'priesterwetenschappers'. Het was alleen in handschrift verkrijgbaar, dus het lezerspubliek zal wel heel beperkt gebleven zijn in die periode.

Salomon Schwigger, een predikant uit Neurenberg, vertaalde de koran in het Duits. Deze vertaling verscheen in 1616. Hij maakte gebruik van een Italiaanse vertaling van Andrea Arrivabene van de bovengenoemde Latijnse editie. Deze Duitse vertaling was de basis voor de Nederlandse vertaling in 1641. De vertaler is anoniem gebleven, hoewel hij

zich wel tot de lezer richt om hem te waarschuwen voor: dit fabelwerk, lacherlijke ende dwaesachtige leere gedicht. Het boek begint met een beknopte biografie van de profeet Mohammed: De stamme ende 't gheslachte van Mahometh, etc. en verdeelt de korantekst vervolgens in 125 hoofdstukken, terwijl de koran 114 hoofdstukken bevat.

In een latere vertaling wordt ongeveer dezelfde indeling gevolgd: De koran, voorafgegaan door het leven van Mahomet, eene inleiding omtrent de godsdienstgebruiken der mahomedanen, etc. Inhoud en benadering van de betekenis zijn dan al ontdaan van veel vooroordeelen. In de eerste vertaling staat er boven het eerste hoofdstuk nog: Het ghebedt der Mahometisten of Turcken, 't welck zij de Moeder des Alkorans noemen.

*In den name des barmhertigen ende goedigen Gods
des Heeren aller dinghen
rechter des toekomsighen oordeels
die daer altoos hoogh ghepresen is
Wij bidden U, ende op U hebben wij ons
vertrouwen
voert ons op den rechten wegh
op dien wegh ghy U uijtverkooren hebt
ende niet dengeenen, over welcke ghy
vertoorn't zijt, namelijk der onghelovighen.*

In De Koran, voorafgegaan door het leven van Mahomet, eene inleiding omtrent de godsdienstgebruiken der mahomedanen, enz., is het eerste hoofdstuk als volgt vertaald door Dr. S. Keyzer:

*In naam van den langmoedigen en albarmhartigen God
Lofaan God, meester des heelals
Den langmoedige, den albarmhartige
Regter op de dag des gerigts
U bidden wij aan, Uwe hulp roepen wij
in*

*Voer ons langs den regten wegh
Langs den wegh dergenen, die zich in Uw
weldaden verheugen*

*Niet langs den wegh dergenen, die Uwen
toorn hebben opgeweken niet op dien der
dwalenden.*

Deze vertaling is voorzien van voetnoten, ophelderende aanmerkingen en historische aantekeningen van M. Kasimirs-ki, dr. L. Ullman, dr. G. Weil en R. Sale. De vertaler verontschuldigt zich in zijn voorwoord dat hij niet voor een wetenschappelijke benadering heeft gekozen, maar voor een 'schetsmatige'. Hij heeft het tenminste al niet meer, zoals Schwigger, over de Bijbel der Turken en Dien Lasterbrieff aller Mahometischer grouwelen, maar over de volstrekte behoefte aan de wetenschap der overlevering ('ilm al-hadieth) en de exegese (tafsier).

Wat hem beweegt om het voortdurend over 'Mahomet' te hebben als hij op bldz. 2 van de vertaling al in een voetnoot opmerkt dat het eigenlijk Mohammed moet zijn en op bldz. 8 nog eens herhaalt: De naam Mahomet wijkt enigszins van de werkelijke Arabische spelling af, blijft een raadsel. Hij klaagt erover dat er bijna geen serieuze wetenschapsmensen gevonden kunnen worden, die zich met de overlevering en koranexegese bezighouden. Op bldz. 58 zegt hij dat van veel koranteksten het grootste deel 'verloren is gegaan', of 'opzettelijk is vernietigd'. Aan het eind van zijn verhaal over De Islam, schrijft hij over de 'schoonste zedekundige grondbeginselen en voorschriften die als gouden draden door het gehele weefsel van bijgeloof en misleiding lopen'. Vrij dodelijk voor een begeleidende tekst waarvan hij hoopt dat veel mensen hem zullen lezen. Vanwege het vrije karakter van zijn vertaling, heeft die, het is waar geen autoriteit; zij kan niet dienen tot uitbreiding van kennis; maar daarentegen is daaraan het voordeel verbonden, dat zij gemakkelijker haar weg zal vinden bij

een groot publiek, dan een, indien ik haar zo noemen mag, geleerde vertaling'. Voorwaar een vreemde formulering! Toch is er na 219 jaar een veranderende houding ten opzichte van de korantekst merkbaar.

De Ahmadijja vertalingen

In 1934 verscheen de vertaling van 'The Holy Quran', van Maulana Muhammed Ali. Hij is de leider van de afsplitsing van de Qadiyâni-beweging die zich 'Ahmadiyya Anjuman Isha'at Islam' noemt en waarvan het hoofdkwartier in Lahore, Pakistan is gevestigd. De Engelse tekst van Mohammed Ali werd door de Indonesiër Soedewo in het soort Nederlands vertaald dat men tijdens de eeuwwisseling op de Nederlandse scholen in Indonesië en Suriname onderwees. Deze vertaling is door net zulk archaisch woordgebruik als dat van Kramers, zeer onduidelijk. Het heeft echter een uitgebreid voetnoten apparaat, waarin vaak overeenkomsten of juist tegenstellingen tussen koran- en bijbelteksten worden aangegeven. Het heeft ook een nuttige index.

In 1953 kwam de vertaling van de 'Ahmadiyya Moslim Missie' uit. In het voorwoord wordt vermeld dat de vertalers hiermee vanaf 1945 bezig zijn geweest. Hoewel bij nauwkeurige lezing de vertaling vaak onjuist, onnauwkeurig of zwak blijkt te zijn, is dit een vlot leesbare tekst geworden, die we daarom de gemiddelde lezer aanbevelen. Het beste is echter om steeds een aantal vertalingen naast elkaar te raadplegen.

De Kramers' vertaling

Bovenstaande en eventuele tussentijds verschenen koranvertalingen zijn alleen nog in antiquariaten of bibliotheken verkrijgbaar. De koranvertaling van dr.

J.H.Kramers, een Nederlandse Arabist, is vanaf publicatie in 1956, nog steeds in de betere boekhandel verkrijgbaar. Wat zijn vertaling van de koran betreft, zitten we met het voordeel of euvel, dat de 'Tale Kanaâns' de taal der Nederlanden was geworden. En het was die taal die was gereserveerd voor vertalingen van semitische openbaringstekst. Het gebruik van dit statenbijbel-Nederlands heeft niet veel tot de duidelijkheid van deze vertaling bij kunnen dragen. Ook de summiere voetnoten lijken meer voor mede-arabisten dan voor de leek bedoeld. Juist bij deze vertaling werd voor het eerst goed duidelijk dat voor eigentijds begrip van deze tekst uitgebreid commentaar noodzakelijk is. Kramers vertaling heeft wel een goed register, hoewel ik me nog veel andere trefwoorden kan voorstellen die een ingang voor de regelmatige gebruiker kunnen zijn. Misschien ligt het ook aan zijn woordkeus bij de vertaling dat die er niet in staan. Dr. Kramers stierf in 1951 in Leiden.

Het manuscript van zijn vertaling werd in zijn nalatenschap aangetroffen en dateert uit de bezettingsjaren. We zullen nooit weten of hij van plan was het te publiceren zoals nu is gebeurd. Hij heeft bijvoorbeeld niet kunnen voorzien dat het aantal Nederlands sprekende moslims vanaf de zeventiger jaren zo zou toenemen. Van moslimzijde is er regelmatig kritiek geuit op deze vertaling, maar voor veel collega-arabisten en orientalistes bleek het nogal een heilig huisje, dat fel werd verdedigd. Pas in 1977 schrijft dr. J.R.T.M.Peters in de voetnoten van zijn rede bij de aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleeraar, De koran als woord tot de mens: De koran in de vertaling van Prof. Kramers is, ondanks zijn tekortkomingen waar het de begrijpbaarheid van de tekst betreft, de meest verspreide in het Nederlandse taalgebied; dit is de reden dat

ik regelmatig naar deze tekst verwijs.

In 1984 schreef ook drs. J.Slomp: Er is echter ook dringend behoefte aan een nieuwe Nederlandse vertaling van de koran, want de twee (2?) bestaande vertalingen voldoen niet. Die van J.H.Kramers is te archaïsch in taalgebruik en die van de Ahmadijja-beweging is te sectarisch in vertaling en uitleg.

Dat laatste valt nogal mee. Wij adviseren meestal om het voorwoord eruit te verwijderen. Afsge-slankt en opnieuw ingebonden ziet hij er veel charmanter uit en het Nederlands is zeer leesbaar. We hebben enige tijd vanuit het Moslim Informatie Centrum deze afgeslankte en opnieuw ingebonden koran verspreid. Een delegatie van de Ahmadijja-missie is toen komen vragen of wij zelf een koran hadden uitgegeven. Toen zij hun eigen koran (zonder voorwoord) ter inzage kregen, betreurden zij onze actie, maar bleven heel beschaafd.

In 1992 verscheen een vijftiende herziene druk van de 'Kramers vertaling'. Herzien door de arabisten Hans Jansen en Asad Jaber. 'De Koran is een moeilijk boek', begint de inleiding meteen al. Dat woord zal nog een aantal malen worden herhaald om vooral duidelijk te maken dat alleen experts deze bom kunnen ontmantelen. Daarop volgt even later in een nog vreemdere alinea:

Daarom heeft Kramers geprobeerd een bevreemdend taaleigen te ontwerpen dat bij de Nederlandstalige lezer zou oproepen wat de tijdgenoten van Mohammed, de apostel van de islam, moeten hebben gevoeld toen zij voor het eerst de Koran-tekst hebben horen voordragen. Zelfs een buitenstaander en leek kan zich het hemelsbrede verschil tussen de Nederlandse lezer van de idiolectische vertaling van Kramers en de Arabische luisteraar naar 'het reciet' voorstellen. De koran heeft in 23 jaar in ieder geval de bewo-

ners van het Arabisch schiereiland volledig veranderd. En daarna binnen een eeuw nog eens een groot deel van Afrika en Azië. In Nederland worden predikers in Dokkum in een waterput gegooid of naar Duitsland verbannen. De taal vormt namelijk het essentiële knelpunt bij deze vertaling in de traditie van de Statenbijbel van de hand van een vrijzinnig protestant semitist. Voor moslims blijft levensgroot de vraag overeind: waarom deze tekst, met een paar cosmetisch veranderingen nogmaals op de markt gebracht? 'De vrije regelval' is aardig om te zien en geeft het paginabeeld inderdaad iets poëtisch. Maar dat is ook de enige verdienste.

In de voetnoten staan verder 231, of meer, verwijzingen naar de Bijbel, wat zijn die verwijzingen waard? Wat wordt in dit verband bedoeld met parallellen tussen de Bijbel en de Koran? Er is al heel vaak, juist uit deze hoek gesuggereerd dat de koran een 'overgeschreven boek' zou zijn. Ik denk niet dat je iets van de Koran kunt begrijpen als je niet eerst de Bijbel leest, zegt Jansen in een interview met Mare van 22 oktober 1992. Er is nog nooit wetenschappelijk aangetoond dat de koran rechtstreeks aan de Bijbel ontleende passages zou bevatten. Misschien is er een zekere verwantschap, maar zeker niet in de mate zoals nu door de plaatsing van zoveel verwijzingen naar de Bijbel wordt gesuggereerd. Als het erom gaat de interculturele dialoog te vergemakkelijken, waarom is dan de Arabische tekst niet afgedrukt? Met deze verwijzingen zullen de moslims het moeilijk hebben, behalve wanneer zij serieuze studenten vergelijkende godsdienstwetenschappen zouden zijn. Bij de christenen kunnen deze voetnoten vooroordeelbevestigend werken, zolang ze niet worden aangevuld met verklarende tekst en een methodologische benadering om goed te kunnen vergelijken.

Nu kan het eerder tot polemiek leiden en de accentuering van verschillen, want de tekst van de Bijbel en de Koran zijn nu eenmaal nooit identiek. Het uiteindelijk zelfs tot een bevestiging van superieuri- teitsdenken leiden. In de trant van: onze Bijbel is beter dan die van jullie! Vooral wanneer de bewerker meent te moeten zeggen dat je de koran niet kan begrijpen zonder eerst de Bijbel te hebben gelezen.

Een van de redenen van het nogal snel op de markt brengen van een gerestaureerde 'Kramers' zal misschien de publicatie van de vertaling van dr. F. Leemhuis zijn geweest.

Vergelijking van de vertaling van het eerste hoofdstuk van de koran bij Kramers en Leemhuis

Zoals we hebben gezien bij de vergelijking tussen de vertalingen van de soera al-Fatiha bij de anonieme vertaler en die van dr. Keyzer, geeft de stijl van vertalen in dat korte, door moslims veel gelezen hoofdstuk enig inzicht in het Nederlands dat door de betreffende vertaler wordt gebezigd.

Kramers, in de vrije regelval van Jansen en Jabir:

*In de naam van God
de Barmhartige Erbarmer
Lof aan God
de Heer der wereldwezens
de Barmhartige Erbarmer
de Heerser op de Dag van het Oordeel
U dienen wij
en U vragen wij om bijstand.
Leid ons langs het rechtgebaande pad
het pad van degenen
die Gij Uw weldaden schenkt
over wie geen toorn is
en die niet dwalen.*

Leemhuis:

*In de naam van God, de erbarmer,
de barmhartige. Lof zij God, de Heer
van de wereldebewoners, de erbarmer,
de barmhartige, de heerser op de
oordeelsdag. U dienen wij en U
vragen wij om hulp. Leid ons op
de juiste weg, de weg van hen aan
wie U genade geschonken hebt, op wie
geen toorn rust en die niet dwalen.*

De Leemhuis koran

De Koran, een weergave van de betekenis van de Arabische tekst in het Nederlands door Fred Leemhuis, verscheen in 1989.

In zijn nawoord en verantwoording zegt Leemhuis:

Voor de islamitische gemeenschap is de koran, Gods openbaring aan de profeet Mohammed, een wonder, niet alleen om zijn inhoud, maar ook om zijn taal en stijl. De koran is voor moslims des te wonderbaarlijker, omdat Mohammed ongeletterd zou zijn geweest. Dit werd en wordt opgevat als een bewijs voor de directe goddelijke inspiratie. De koran vertegenwoordigt een wonderbaarlijke ingreep van God in de geschiedenis van de mensheid en is daarom alleen al uniek en niet te imiteren: de koran is naar moslimse overtuiging het toppunt van zuiver taalgebruik, verheven stijl en grote literaire schoonheid. Dat brengt met zich mee dat moslims bij het horen reciteren van gedeelten van de koran vaak alleen al door de klank en het ritme diep geroerd kunnen worden. Zoals bij elke vertaling gaan natuurlijk ook in deze vertaling dergelijke facetten van de oorspronkelijke tekst verloren. Bovendien is bij deze vertaling bewust gekozen voor een weergave van de betekenis van de arabische tekst in een zo toegankelijk mogelijk hedendaags Nederlands. Er is

niet geprobeerd door middel van speciale woordkeus of zinsconstructie de vorm van de oorspronkelijke tekst te benaderen. Bij de vertaling is overeenstemming met de islamitische opvattingen over de betekenis van de tekst het uitgangspunt geweest.

Het belangrijkste voor een koranvertaler en exegeet om te bereiken is de vertaalslag om een Arabische tekst van veertien eeuwen geleden om te zetten in een taal die voor jongeren van deze tijd begrijpelijk is. De moslimgemeenschap in Nederland bestaat voor meer dan zestig procent uit jongeren, de leeftijdsgroep onder de dertig. Mensen die zijn opgegroeid in een ander religieus, cultureel en maatschappelijk klimaat dan in de koran wordt beschreven en in het land van herkomst heerst, hebben niet de tafsiers (exegesen) van al-Djalalain, al-Baidawi, at-Tabari, nodig maar een levende tekst die kan inspireren tot geestelijk overleven in een seculiere samenleving. Het blijft een brandende vraag waarom de koran, die sleutel om tot begrip van de islam te komen, nog steeds niet op de alles verhelderende manier is behandeld die hij verdient. We hebben in Nederland, zowel voor moslim- als niet-moslimlezers, een koran-uitleg nodig die bepaalde teksten in hun historische context plaatst, zoals eeuwen lang is gedaan met hantering van de 'Nasich en Mansoechformules. Deze formules maken duidelijk welke teksten eeuwigheidswaarde hebben en welke voor deze tijd niet opgaan, en welke teksten alleen in bepaalde omstandigheden geldigheidskracht hebben. Dit vooral om te voorkomen dat elke willekeurige tekst door elke willekeurige moslim wordt opgepakt om zijn extreme en ongenueanceerde gedrag te verklaren. Met de huidige vertalingen geven we politici, journalisten en ambtenaren de gelegenheid de moslims met de vertalingen van 'hun eigen heilige schrift' om de oren te slaan.

Koranische pedagogiek

Wanneer we de koran als een weerspiegeling van de geschiedenis van het profeetschap zien, blijkt elke profeet voor de bijna onmogelijke opgave te hebben gestaan een boodschap van geloof, rechtvaardigheid en gelijkheid aan de mensen te verkondigen. Ook bij de profeet Mohammed zien we dat, ondanks het onbegrip en vervolging de eerste dertien jaar in Mekka, zijn boodschap wel leefde, al bleef toen nog het aantal van zijn volgelingen beperkt. De kern van zijn boodschap werd gevormd door dat ene woord waarmee naar moslimopvatting de verhouding mens-God tot uitdrukking komt: Islam, overgave en vrede. Maar we zien dat de eerste, zeer korte openbaringen gaan over samenlevingsconcepten: *Hebt u hem gezien die religie loochent: dat is degenen die de wees verstoot en anderen niet aanspoort armen te voeden (107:1-3)*. Dit zegt een van de eerste teksten die de profeet voor zijn volgelingen reciteerde, zoals hem bij de eerste openbaring geboden werd te doen. Toch voelde het Mekkaanse establishment zich bedreigd en reageerde met moreel en fysiek geweld op de boodschap van de islam. Een boodschap die jarenlang bijna uitsluitend ging over de eenheid van God en het hiernamaals en dat onmiddellijk verbond met sociale rechtvaardigheid. Dus vanaf het eerste moment zijn vrede en overgave met rechtvaardigheid verbonden.

We zien dat de profeet stapsgewijs geboden ontvangt voor de wijze waarop hij op zijn onderdrukkers moet reageren. In eerste instantie werd hem alleen gezegd zich van hen af te wenden. *Op beschaafde wijze, zegt de koran (15:85)*.

Als tweede aanwijzing voor de omgang tussen gelovigen en andersdenkenden, kwam toen het koran-vers: *Nodig uit tot*

de weg die naar uw Schepper leidt met wijsheid en de beste argumenten en discussieer met hen op de meest tactvolle manier. Uw schepper weet immers Zelf het best wie dwaalt en wie juist geleid zijn... (16:126-129).

Toch was in die periode het woord 'Djihâd' al bekend. In een vroeg-Mekkaanse openbaring van hoofdstuk al-Ankaboet (de Spin), in het vijfde jaar van het profetschap, worden vervoegingen van het woord 'djahada' (streven, zich inspannen), gebruikt in die betekenis. *En wie streeft (djahada), streeft slechts voor zichzelf; want Allah is onafhankelijk van alle werelden (29:6).* En het hoofdstuk eindigt met: *En zij die naar Ons streven (djahadu), zullen We zeker op Onze wegen leiden...*

De stereotiepe veronderstelling die veel geleerde niet-moslim lezers van de koran hebben geventileerd, namelijk dat de profeet in Medina een veel militanter karakter toonde, omdat hij toen een grotere groep mensen achter zich had, is te simplistisch en toont het onbegrip voor de spiritualiteit van dat moment. Het ondergaan van vervolging, het martelaarschap van zijn eerste volgelingen, verachting te moeten ondergaan van je eigen volk, is misschien een veeleisender vorm van 'djihâd' dan een wapen pakken en op al die zaken reageren zoals je graag zou willen. Daarom werd in hoofdstuk 16 'djihâd' op één lijn gesteld met geduld en doorzettingsvermogen: *Daarna is uw Schepper zeker met hen die het gebied van het kwaad verlaten, nadat zij ervoor dreigden te bezwijken en daarna streven voor (djahadu) Gods zaak en geduldig tegenslagen ondergaan... (16:110).*

Toen er geen misverstand meer over kon bestaan dat de machthebbers in Mekka de moslims eigenlijk het liefst uit de weg zouden ruimen, kwam de openbaring waarin zelfverdediging werd toegestaan: *Toestemming om te strijden is gegeven aan hen tegen wie gestreden wordt, omdat hen*

onrecht is aangedaan. Allah heeft zeker de macht om hen bij te staan.

Dat betreft namelijk degenen die ten onrechte uit hun huizen werden verdreven, alleen omdat ze zeiden: Onze Schepper is Allah!

En indien Allah sommige mensen niet door middel van anderen tegenhield, zouden ongetwijfeld kloosters, kerken, synagogen en moskeeën, waarin dikwijls de naam van Allah wordt herdacht, zijn afgebroken....(22:39-41)

Hier demonstreert de koran grote tolerantie! Wanneer het mogelijk is in kloosters, kerken, synagogen en moskeeën de naam van God te herdenken, dan hebben we het over één en dezelfde God en dat is meer dan de aanhangers van andere religies tegen moslims zeggen. Tevens wordt hier een opdracht naar de moslims geformuleerd om gebouwen waarin God wordt herdacht te beschermen tegen agressie.

In de daaropvolgende verzen wordt de profeet vooral geboden hen met machtsvertoon af te schrikken door strijdkrachten en paarden gereed te houden, niets meer of minder dan dienstplicht zoals bijna elk liberaal-democratisch land kent. Maar onmiddellijk daarop zegt de koran: *En als zij tot vrede neigen, neigt u er dan ook toe en vertrouw vervolgens op Allah...* Door de hele koran is in principe de enige oorlog die de Islam toestaat is de zelfverdediging consequent onder woorden gebracht. Dit wordt alleen duidelijk indien de vertaler en exegeet met een structuur van naar elkaar verwijzende voetnoten, associaties aanbrengt en onderwerpen met elkaar verbindt, zodat een onderzoeker efficiënt zijn weg kan vinden naar alles over onderwerpen als: de mens, milieu, mensenrechten, de samenleving, dialoog, etc. De aanleidingen tot openbaring, de chronologie van de openbaring en de historische ontwikkeling van de moslimgemeenschap kunnen in de vorm van een commentaar

voor een zinvolle context zorgen die het geheel van de korantekst meer dimensie geeft.

Tijdens en na het leven van de profeet gingen zijn metgezellen zich bezighouden met de betekenis van de koranverzen. De koran geeft zelf aan dat er twee soorten verzen bestaan; onoverdrachtelijke en zinnebeeldige verzen (3:7). Om tot een zuivere uitleg te komen is de koranwetenschap ontstaan die zich o.a. bezighoudt met de precieze chronologie van de openbaringen, taalkundige betekenissen, historische context en de mate waarin een bepaald vers, meer dan enig ander op hetzelfde gebied, kanonieke waarde heeft. Zo zijn er in de leer van de koranexegese begrippen ontstaan zoals de hierboven al genoemde Nasiech en Mansoech, die de condities beschrijven waaronder verzen elkaar (soms tijdelijk) opheffen. Een hedendaags moslimgeleerde, Abdullahi Ahmed An-Na'im, zegt hierover in het kader van een verhandeling over mensenrechten: Tijdens zijn hele geschiedenis zijn interpretatie en praktisering van de islam beïnvloed door de sociale en politieke realiteiten van moslimgemeenschappen. Met andere woorden, het praktische effect van de islamitische voorschriften was, en is nog steeds, het

resultaat van de manier waarop mensen de tekstuele bronnen van de islam lezen, in de specifieke historische context. Hoewel ik als moslim geloof dat de koran heilig is, ben ik er eveneens van overtuigd dat goddelijke teksten geenszins uitgevoerd kunnen worden zonder tussenkomst - in termen van zowel interpretatie als toepassing - van de mens. Een erkenning van dit elementaire feit - dat voor alle religieuze tradities, inclusief de islam, geldt - is een vitale voorwaarde voor een realistische en positieve analyse van de relatie tussen godsdienst en mensenrechten. (...) In deze benadering moet het vroegere proces van nasch (door de schrijver vertaald met in trekking) nu worden omgekeerd. Zo kan uitvoering worden gegeven aan de koranverzen die de vrijheid van godsdienst gelasten en de gelijkheid tussen alle mensen, ongeacht geslacht of religieuze overtuiging.

Uit dit citaat wordt minstens duidelijk dat modernisten zich met evenveel recht op de koran beroepen als de in ieders mond bestorven fundamentalisten. Tevens wordt duidelijk dat er bij de moslims in Nederland een enorme behoefte aan koran exegese bestaat. Abdulwahid van Bommel, 7 januari 1994

Koran en Bijbel vertalen: een vergelijking

Twee missionaire godsdiensten

Islam en christendom zijn beide godsdiensten met een voor de hele mensheid bedoelde boodschap. Erkenning van deze universaliteit wordt evenwel op verschillende manieren nagestreefd. In het christendom gebeurt dit door zending. Jezus wordt gezien als de gezondene van de Vader, zijn discipelen worden de wereld ingezonden als apostelen om te getuigen en de Kerk (kerken) die als gevolg hiervan ontstaan, dragen per definitie een missionair karakter. Pas na het edict van Milaan in 313 dat keizer Constantijn uitvaardigde kreeg het christendom in het Romeinse rijk godsdienstvrijheid en werd het een door de staat begunstigde godsdienst. Terwille van de rijks-eenheid kregen Latijn en Grieks een dominante positie (zie beneden). Maar de verspreiding van het geloof bleef een kerkelijke opdracht, waar de staat, uitzonderingen daargelaten, in principe weinig mee te maken had. In de islam waren religie en politiek, regering en geestelijke macht naar Profetisch voorbeeld van de aanvang af veel nauwer op elkaar betrokken. De islam werd weliswaar niet door het zwaard verbreid in die zin dat mensen gedwongen werden moslim te worden, de militaire veroveringen schiepen wel gunstige voorwaarden voor het nodigen van de overwonnen volkeren tot de islam. Nodigen tot de islam wordt de missionaire activiteit genoemd. Deze nodiging wordt veelal door staatskassen mogelijk gemaakt. Christenen en joden werd/wordt toegestaan als beschermd, tot voor kort schatplichtige, minderheden hun religie te blijven belijden en praktiseren. Ze

mochten evenwel geen moslims overhalen christen te worden.

Arabisch als kerklating

In alle door de moslim legers veroverde gebieden bleef het Arabisch de liturgische taal voor het gebed en voor het reciteren van de Koran. Politieke structuren bleken onderhevig te zijn aan verbodding, maar de *salat* (het rituele gebed) en het Koranreciet in het Arabisch en de pelgrimage naar Mekka werden de drie hoofdfactoren die de eenheid van de islamitische oemmaah verzekerden. De van oorsprong Perzischtalige Imam Abu Hanifa, geboren rond 700 in Kufa, naar wie een wetsschool werd genoemd, stond vertalingen toe voor de gebeden, ook als Arabisch beschikbaar was. Zijn leerlingen perkten deze toestemming in. Plicht werd verbonden aan vermogen en bekwaamheid. Alleen wie tot het vervullen van een gebed in het Arabisch niet in staat werd geacht, werd ontslagen van de plicht deze taal te gebruiken. Deze mening van Abu Hanifa werd echter alleen theoretisch erkend. In de praktijk kreeg de mening van een andere belangrijke wetgeleerde al-Shafi'i (ongeveer 800), wiens wetsschool met name veel volgelingen in Indonesië heeft, de overhand. Al-Shafi'i verkondigde als gezaghebbende mening dat elke moslim verplicht was om zoveel als in zijn vermogen lag Arabisch te leren. Zo werd het Arabisch het kerklating van de hele Arabische wereld. Overal waar moskeeën werden gebouwd werden Koranscholen opgezet, waar Arabisch werd geleerd. In sommige streken heeft het Arabisch zelfs de lokale talen ver-

drongen of een inferieure plaats toege-
wezen. Waar lokale talen zich wel wisten
te handhaven zoals het Perzisch, Turks,
Urdu en Javaans werden die met Arabi-
sche letters geschreven en werden bijna
alle religieuze woorden aan het Arabisch
ontleend en aan de fonetische en se-
mantische structuur van de ontvan-
gende taal aangepast.

Theorie enigszins aangepast aan praktijk

Toch moest op den duur ook in de we-
reld van de islam de theorie enigszins
worden aangepast omdat de praktijk
sterker bleek dan de leer (zie beneden).
Het feit dat slechts één op de acht mos-
lims Arabisch als moedertaal spreekt
noodzaakte Egyptische geleerden als Al-
Maraghi en Shaltut van de beroemde
toonaangevende al-Azhar universiteit
concessies te doen. Al-Maraghi verklaar-
de dat in het voorgeschreven gebed de
betekenis van de gebruikte woorden
belangrijker was dan de *idjaaz*, het
onnavolgbare karakter van de Arabische
tekst.

Een vertaling, aldus Shaltut, bevat welis-
waar niet meer letterlijk het woord van

God, maar inhoudelijk gaat de betekenis
van Gods Woord niet verloren. Al-Ma-
raghi kwam tot een ander inzicht door
zijn contacten in 1930 met de Koranver-
taler Marmaduke Pickthall die hem in
1929/30 bezocht. Pickthall vertelt zelf
dat in de twintiger jaren nog een nieuwe
door een Moslim gemaakte Engelse ver-
taling van de Koran in opdracht van
al-Azhar als een ketterse nieuwigheid
werd verbrand. Deze actie is zeer waar-
schijnlijk mede ingegeven door het feit
dat de heterodoxe Ahmadiyya beweging
vertalingen sterk bevorderde. Pickthall's
vertaling, die overigens sterk afhankelijk
is van die van Muhammad Ali van de
Ahmadiyya beweging, kreeg na veel
voorspraak en inspanning groen licht
van al-Azhar, maar mocht in Egypte niet
worden verkocht. Pickthall's apologe-
tisch argument dat zonder eigen moslim
vertalingen bekeerlingen in Europa an-
ders blijvend zouden zijn aangewezen op
het vertaalwerk van niet-moslims bleek
het meest indruk te maken in Egypte.
Uit het overzicht van het totaal aantal
Koranvertalingen dat de *Encyclopaedia of
Islam New Edition* biedt, blijkt trouwens
dat de Koran inmiddels in alle belang-
rijke talen is overgezet en dat de oudste

...verplicht om Arabisch te leren...

vertalingen al van de eerste eeuwen van de islam zijn. Het Turks en het Engels kennen enkele tientallen vertalingen. Maar veel van deze vertalingen zagen niet zonder problemen het licht. De mening van al-Shafi'i dat elke moslim moet proberen althans een beetje Arabisch te leren heeft nog steeds de overhand.

De visie van Pinksteren

Het zal de geïnformeerde Bijbellezer opvallen dat het Nieuwe Testament niet in Jezus' moedertaal, het Aramees, of de taal van de synagoge, het Hebreeuws, maar in het koiné Grieks werd geschreven. Dit koiné Grieks was de omgangstaal in grote delen van het toenmalige Romeinse rijk. Door die taal te gebruiken konden veel meer mensen met de boodschap van het evangelie worden bereikt dan wanneer men zich tot het Aramees had beperkt. De jonge kerk had trouwens een voorbeeld in de Griekse vertaling van de Tenach (Oude Testament) die enkele eeuwen voor onze jaartelling in Alexandrië was gemaakt. De theologische rechtvaardiging van deze vertaalbaarheid treffen we reeds in het Nieuwe Testament zelf aan. Tijdens het Pinksterfeest, aldus het verhaal in Handelingen 2, geeft de Heilige Geest de apostelen te verstaan dat het mogelijk is om in elke taal de boodschap betreffende Jezus Christus weer te geven. Vandaar dat vandaag de kerken in de wereld, niet een maar vele honderden liturgische talen kennen. Deze Pinkstervisie heeft zich evenwel slechts in schokbewegingen door weten te zetten. Toen Kerk en Romeinse rijk (zie boven) bijna samenvielen stakte de vertaalbeweging en werd de kerk eeuwenlang, althans in West-Europa, de gevangene van één taal, het Latijn. De vulgaat zo werd de Latijnse vertaling genoemd, werd het monopolie van de geestelijkheid en voorkwam vulgarisatie, dwz verspreiding onder het gewone volk,

met zijn eigen locale talen. De eerste engelse vertaling, die van John Wycliffe (gest. 1384) werd veroordeeld omdat hij het boek binnen het bereik bracht van the laity and women, who could read (Glassman p. 13). Sedert de verduitsing van de Bijbel door Maarten Luther (geb. 1483) is de Bijbel voor goed uit haar Latijnse gevangenschap ontsnapt. De Rooms-Katholieke Kerk, die zich aanvankelijk tegen Bijbelvertalingen verzette, stimuleert momenteel vertalingen minstens even sterk als de andere kerken die samen werken in de United Bible Societies (UBS). Er is sprake van nauwe samenwerking tussen de UBS en de R.K. Kerk op dit terrein. Complete of gedeeltelijke Bijbelvertalingen bestaan momenteel in bijna 2000 talen (Glassman gaf in 1979 nog als aantal 1700, maar dit is intussen volgens officiële opgaven sterk toegenomen). De uit Gambia afkomstige, maar thans in Yale Divinity School docerende missioloog, Dr. Lamin Sanneh heeft in een studie aange-toond dat waar Afrikaanse volken een eigen Bijbelvertaling hebben, Arabisatie nauwelijks vat meer op hen krijgt. Vandaar dat hij beide missionaire bewegingen typeert als Koranschool tegenover Bijbelvertaling. De islam verspreidt zich via de Koranschool waar men Arabisch leert voor de salat, de Kerk via Bijbelvertalingen, waar men in zijn moedertaal leert bidden. Aan Dr Sanneh heb ik de titel voor deze bijdrage ontleend.

Privé of collectief vertalen

Bijna elke moslim die zich gewaagd heeft aan een vertaling van de Koran begint zijn voorwoord met de verklaring dat de Koran eigenlijk niet te vertalen is en dat daarom zijn onderneming slechts een poging is om de betekenis van de Koran uit te leggen aan mensen die geen Arabisch kennen. De Arabisch Koran draagt immers de trekken van onnavolgbaar-

heid (*idjaaz*) zowel als literair fenomeen temidden van andere Arabische geschriften als theologisch document, dwz door God gesproken en derhalve ongeschapen. Daarvan gaat bij vertalen te veel verloren! Officiële vertalingen bestaan daarom niet in de moslim wereld, tenzij men de vertaling die door het Ministerie voor Godsdienstzaken van Indonesië wordt uitgegeven als zodanig zou willen kenmerken. Het gaat bijna altijd om individuele geleerden die hun nek hebben uitgestoken. Vele moslim vertalingen worden gekenmerkt door soms heel letterlijke, bijna krampachtige weergaven van het Arabisch origineel. Vertalingen worden zelden van hoger hand gestimuleerd en georganiseerd zoals dat b.v. het geval was met de Vulgaat van Hieronymus (382), de Statenvertaling (1619-1635) en de Authorized King James Version (1611). Bijbelvertalen is een wetenschappelijk bedrijf geworden. De vraag is niet of er vertaald mag/moet worden, maar hoe maak je een vertaling zo goed en betrouwbaar mogelijk! Adspirant vertalers krijgen daarvoor een speciale training. Ik heb zelf zo'n training meegemaakt voor ik van 1973-1976 als consulent voor Grieks mee werkte aan de nieuwe Today's Urdu Version (TUV). In dit wetenschappelijk bedrijf worden de modernste linguïstische inzichten toegepast. Interesseren moslim geleerden zich nauwelijks voor textvarianten, Christen vertalers van de Bijbel zijn geïnteresseerd in elk snippertje perkament waarop een Bijbeltekst staat om zo dicht mogelijk bij het origineel te komen. Men meent dat momenteel nog slechts 1/1000 van de Bijbeltekst niet helemaal vast staat.

Vertalen en cultuur

Zowel de Bijbel als de Koran hebben een sterke cultuurvormende rol gespeeld. Daarover zijn vele boeken geschreven. Terwille van het contrast vergelijk ik hier

de rol van beide boeken heel kort. Door het leren en reciteren van Arabische teksten worden moslim gelovigen opgenomen in een grote, wereldwijde cultuur. In landen met een hoog percentage analfabeten, kunnen deze mensen door het uit het hoofd leren van teksten toch mee doen in de liturgische gebeurtenissen. Bijbel vertalen bevestigt weliswaar de lokale cultuur en doet tegelijkertijd de gemeenschap deel hebben aan een wereldwijde kerk. Maar er is ook een keerzijde. Kerkelijke verdeeldheid en te scherpe veroordelingen door buitenlandse zendingen van lokale heidense praktijken remmen anderzijds de acculturatie van het evangelie, waar de islam, ondanks zijn vreemde, geïmporteerde liturgische taal aanvankelijk toleranter is ten aanzien van lokale zeden en gewoonten als polygamie en allerlei magische gebruiken (zie voor dit laatste in Afrika de roman van Denise Condé, *Segou*). Jan Slomp

Enkele bronnen:

Encyclopaedia of Islam New Edition, Leiden, Brill, 1986- Vol.V, s.v. Qur'an (Translations);
 Eugene H. Glassman, *The Translation Debate - What makes a Bible translation good?* Illinois, Downers Grove, InterVarsity Press 1981;
 Eugene A. Nida and Charles R. Taber, *The Theory and Practice of Translation*, Leiden, Brill, 1969 ;
 M. Pickthall, Arabs and non-Arabs, and the question of translating the Qur'an, *Islamic Culture*, 5 (1931), pp. 422-433;
 L. Sanneh, The word made flesh and the word made book in *My Neighbour is Muslim A Handbook for Reformed Churches*, (Geneva, International Reformed Center John Knox, 1990) pp. 65-69;
 A.L. Tibawi, Is the Qur'an translatable? *Early Muslim Opinion*
The Muslim World Vol.LII, January, 1962, pp.4-16.

Bestuurswisseling Islamitische Raad

De Turkse afgevaardigden in de Islamitische Raad Nederland (IRN), een orgaan waarin drie landelijke moslimorganisaties samenwerken, zijn eind november geheel onverwacht door de stichting die hen had afgevaardigd, de (Turkse) Islamitische Stichting Nederland, naar huis gestuurd. Daarmee moest ook de voorzitter van de raad, dhr. Cö-rüz, het veld ruimen. De nieuwe IRN-voorzitter is dhr. E. Ate, de leider van de Turks-Islamitische Culturele Federatie. De IRN wil nu een nieuwe start maken. Op de wisseling van de wacht is in de pers met enige scepsis gereageerd: doodgewoon een strijd om de macht luidde een kop in NRC. Niet alleen de ontslagen voorzitter, maar ook andere moslimleiders, zoals dhr. A. van Bommel en mevr. S. Abdus Sattar verwijten Ate slechts op persoonlijke invloed uit te zijn.

Een saillant detail in dit geheel is de relatie met de UMMON, de Marokkaanse moskee-federatie die eind vorig jaar in opspraak raakte door de beschuldiging van NCB-voorzitter Rabbæ dat de UMMON een verlengstuk van het Marokkaanse regime zou zijn. Dhr. Ate bracht toen namens de Turkse federatie een persverklaring uit waarin werd verklaard dat men niet langer met de UMMON wilde samenwerken. Dit betekende o.m. het einde van de Islamitische Omroepstichting.

Inmiddels is het tij blijkbaar gekeerd, heeft de Turkse federatie de conflicten met de Marokkaanse broeders uitgepraat en wil men weer aan het werk. Gezien de gang van zaken rond de bestuurswisseling en de voor buitenstaanders moeilijk te doorgronden koerswijzigingen in de onderlinge verhoudingen zal het voor de

IRN niet eenvoudig zijn de erkenning te krijgen waar zij naar streeft.

Weer beschuldigingen tegen Marokkaanse organisatie

Intussen zet het NCB zijn kruistocht tegen Marokkaanse organisaties met vermeende banden met het Marokkaanse bewind voort. Ditmaal betrof het de Federatie van Marokkaanse Organisaties in Rijnmond, die door een Marokkaanse NCB-medewerker op de korrel werd genomen. De Rotterdamse raadscommissie die een subsidieaanvraag van deze organisatie besprak, gaf de FMOR echter het voordeel van de twijfel, al werd wel een onderzoek naar het democratisch gehalte van de groepering aanbevolen.

Hoofddoekjes-affaire Amsterdam

Een verbod op het dragen van hoofddoekjes in de klas. Volgens woordvoerders uit de moslimgemeenschap komt het regelmatig voor dat schoolleidingen dit middel aangrijpen om uitingen van een culturele identiteit die afwijkt van het gemiddelde te voorkomen. Wat minder vaak voorkomt, is dat een dergelijk verbod de krant haalt een zo tot een heuse affaire wordt. Op 15 december gebeurde dat toch doordat Trouw-journalist Koert van der Velde te weten was gekomen dat in de Timotheus-school in Amsterdam-West een leerkracht i.v.m. een conflict over een hoofddoekjes-zaak zijn ontslag had genomen. Hij kon zich niet verenigen met het nieuwe anti-hoofddoekjes-beleid van zijn schoolbestuur.

De onthullingen brachten een stroom van verontwaardigde reacties op gang. In 1984 was een verbod op hoofddoekjes

in een Alphense openbare basisschool aanleiding geworden tot een hoogoplopend conflict, waarmee de minister van onderwijs zich tenslotte moest bemoeien.

In Amsterdam-West betrof het echter een christelijke school. Daar ligt de zaak anders omdat het een bijzondere school vrijstaat slechts kinderen toe te laten van wie de ouders de identiteit van de school respecteren. Toch is het beleid van de school op zijn zachtst gezegd discutabel. Verschillende woordvoerders en schrijvers van ingezonden brieven wezen erop dat het toelaten van moslimkinderen tot de christelijke school - sterker nog, het overleven van de school door de instroom van een groot aantal moslimkinderen - de morele plicht met zich brengt rekening te houden met specifieke wensen van de ouders.

Over de motivatie van het schoolbestuur om het dragen van hoofddoeken te verbieden is weinig bekend gemaakt: is het een poging de christelijke identiteit van de school te onderstrepen? Komt het voort uit streven naar assimilatie van moslimkinderen? Of uit de (aanvechtbare) opvatting dat zo'n hoofddoekje de ontwikkeling van deze kinderen in de weg zou staan? In ieder geval valt de argumentatie van voorzitter Ibelings van het schoolbestuur in het Trouw-artikel nauwelijks serieus te nemen. Volgens Ibelings wordt het hoofddoekje gedragen in situaties waar men zich niet thuis voelt; als deze meisjes zich niet thuisvoelen, dan moeten ze maar een andere school zoeken. Kennelijk gaat hij ervan uit dat deze meisjes wel naar een islamitische school kunnen gaan, waar ze zich zo thuis zullen voelen dat ze niet langer een hoofddoekje zullen dragen...

Ondanks het bedenkelijk niveau waarop de schoolbestuurder de discussie heeft ingezet, is het toe te juichen dat er nu wordt gesproken over de plaats van moslimlerlingen in het christelijk onderwijs.

Op een Franse openbare school speelde een soortgelijke affaire. In de plaats Nantua werd aan twee zusjes van elf en dertien jaar verdere toegang tot de school geweigerd wegens het dragen van een hoofddoek. In de Belgisch-Limburgse gemeente Beringen weigerde een ambtenaar een identiteitskaart uit te geven, als er geen pasfoto's kwam zonder hoofddoek. De Islamitische ontwikkelingsmaatschappij stapte naar de rechter, die constateerde, dat eerder als identiteitskaarten zijn uitgereikt, met pasfoto's, waarop ook hoofddoeken voorkamen. Daarom zou de kaart in dit geval ook niet geweigerd mogen worden.

Een van de islamitische organisaties die op de Nederlandse affaire reageerde, was de NMR. Het persbericht dat de NMR verspreidde, wordt hieronder integraal afgedrukt. NL

Persbericht NMR

Voor de zoveelste maal is er onrust ontstaan rond het dragen van een hoofddoek door moslimmeisjes op school. Ook nu wordt, volgens berichten, als argument gebruikt, dat het dragen van een hoofddoek de integratie van de betrokken meisjes hindert.

De Nederlandse Moslimraad stelt dat er in Nederland een grondwettelijke vrijheid van godsdienst bestaat. Godsdienstige gebruiken mogen gehandhaafd worden op voorwaarde dat daarmee geen schade wordt berokkend aan anderen.

Volgens de orthodoxe opvatting van de islam is het bedekken van het hoofdhaar één van de religieuze verplichtingen van moslimvrouwen, vanaf het begin van de puberteit. Daarnaast kan de hoofddoek nog vele andere sociale, psychologische en culturele rollen vervullen.

Het gebruik van een hoofddoek door een moslimmeisje berokkent geen schade aan anderen.

De vrije beleving van de eigen godsdienst ondersteunt het integratieproces van moslims in de Nederlandse samenleving. Het verbod op het gebruik van een hoofddoek op school vormt een inbreuk op de grondwettelijke vrijheid van godsdienst. Bovendien veroorzaakt de eis van volledige gedragsaanpassing (culturele assimilatie) een van de grootste hindernissen in het proces van werkelijke, duurzame integratie.

Secretariaat NMR, tel. 010-4569117,
15 dec. 1993

Centrum voor Islam Studies aan Hogeschool Holland

In februari 1994 zal aan de Hogeschool Holland een Centrum voor Islam Studies van start gaan. Het Centrum voor Islam Studies is als studiecentrum op HBO-niveau een ontmoetingsruimte waar moslims en niet-moslims kunnen studeren op het terrein van filosofie, wetenschap, cultuur en godsdienst van de Islam.

Het Centrum voor Islam Studies is voortgekomen uit een samenwerkingsproject van de Academie voor Theologie en Levensbeschouwing van de Hogeschool Holland te Diemen en vertegenwoordigers van moslimorganisaties in Nederland. Het initiatief wordt onder meer gedragen door de Nederlandse Moslimraad en de Moslim Onderwijsraad (i.o). De Raad van Kerken in Nederland heeft haar instemming betuigd met de samenwerking tussen christenen en moslims op het terrein van onderwijs en theologische vorming.

Het Centrum richt zich op een breed publiek. Thans staan de volgende cursussen op stapel: Islam in Indonesië, Turkije, Marokko en Nederland; talencursussen klassiek Arabisch; Koranstudie, grote denkers. Het Centrum voor Islam Studies heeft een bijzondere band met de

Academie voor Theologie en Levensbeschouwing van de Hogeschool Holland te Diemen als plaats van uitvoering. Door onderwijs en dienstverlening wil het Centrum voor Islam Studies bijdragen aan de versterking van de identiteit van moslims en de verbetering van het imago van de Islam met het oog op de doelstellingen en belangen van een multiculturele samenleving.

De Hogeschool Holland is ook van plan om een studierichting Islamitisch Godsdienstonderwijs te openen, aangehangen aan de reeds bestaande theologische academie. Die studierichting is aangevraagd bij het Ministerie van Onderwijs en men hoop in 1995 van start te kunnen gaan. De opleiding zal vooral gericht zijn op de vorming van leerkrachten voor het middelbaar onderwijs (godsdienst en maatschappijleer), terwijl ook functies in het gevangeniswezen, reclassering, ziekenzorg en ondersteuning van imams mogelijk zijn. De opleiding wordt niet opgezet als een formele imamopleiding.

Informatie:

Hogeschool Holland

Academie voor Theologie en Levensbeschouwing

Mr.J.P.J. van Druten of Dr.M. van den Boom

Wildenborch 6 - Postbus 261,

1110 AG Diemen - Tel. 020-4951006

Tel. 020-4951678/1698

Fax 020-4951929

Moskeevestigingen

In november moesten 18 leden van de islamitische vereniging *Idara Minhaj-ul-Quran* te Rotterdam in het ziekenhuis worden opgenomen met verschijnselen van koolmonoxyde-vergiftiging, veroorzaakt door gebreken in de verwarmingsinstallatie in het gebouw van de vereniging. Justitie besloot daarop het pand uit veiligheidsoverwegingen voorlopig te sluiten. De kwestie illustreert dat het

probleem van inadequate moskeevestigingen in Rotterdam en de overige grote steden nog steeds niet uit de wereld is. De problemen komen voort uit het algemene gebrek aan ruimte en de zwakke financiële positie van de betrokken groepen.

Rotterdam heeft wel een moskeebeleid ontwikkeld, dat mikt op een beperkt aantal grotere vestigingen waar verschillende groeperingen samenwerken. Onlangs verklaarde wethouder Vermeulen echter, dat die samenwerking niet door de overheid kan worden afgedwongen. Het streven van kleinere groepen naar eigen ruimte zal dan ook blijven doorgaan.

Dat het ontwikkelen van een moskeebeleid ook een geheel andere richting kan opgaan, bleek onlangs in de Duitse stad Aken. Daar wees een meerderheid van de gemeenteraad de komst van een islamitisch centrum af uit vrees dat het centrum in fundamentalistische handen zou komen.

In Leiden werd op zaterdag 20 november een nieuw moskeegebouw voor de Turkse gemeenschap geopend door burgemeester Goekoop. De door hem geschonken vlag van Leiden prijkt nu naast de Turkse in de bestuurskamer. De Leidse Raad van Kerken schonk twee appelboompjes: symbool voor christendom en islam, die op dezelfde grond moeten groeien. De voormalige gereformeerde kerk was mede dank zij een gemeentesubsidie van f 250.00,- verworven en verbouwd. Financiële steun was er in Utrecht voor een niet strikt religieus gebouw: de eerste hamam of badhuis voor vrouwen, speciaal voor deze functie ontworpen en gebouwd, werd eind november geopend.

In Amsterdam is de bemiddeling van burgemeester Van Thijn ingeroepen voor het conflict rond de Kabir-moskee aan de Weesperzijde. Eerder al had een bemiddeling van hoofdinspecteur van

politiek A. Sijsma en diens assistent J. Beerenhout gefaald in het vinden van een uitweg voor de onenigheid tussen moskeebestuur en een groot deel van de moskeegemeenschap.

Vereniging moslimpolitici in oprichting

Reeds enige tijd hing de oprichting van een vereniging voor moslimpolitici in de lucht. Thans is het zover. Na enige tijd te hebben gefungeerd als informele politieke debatclub van moslims, hebben de politici in spe en andere belangstellenden besloten een officiële vereniging op te richten met als naam Landelijke Vereniging van Moslimpolitici. Het moet een organisatie worden waarin moslims ongeacht hun nationale en culturele achtergrond, hun politieke voorkeur en hun sexe ervaringen in het politieke veld kunnen uitwisselen. De vereniging wil de leden helpen bij hun politieke loopbaan, o.m. door kadervormende trainingen en politieke thema-bijeenkomsten. Daarnaast gaat men bepaalde sociale en culturele belangen van de islamitische minderheid in Nederland aan de orde stellen bij de politieke partijen en tracht de belangstelling van de achterban voor de politiek te vergroten.

Het initiatief wordt mede ondersteund door de Islamitische Stichting tot Bevordering van Integratie.

In Utrecht kwam de eerste allochtone lijst-aanvoerder voor de PvdA bij de komende gemeenteraadsverkiezingen: A. Najib, die in Marokko politicologie en later in Nederland Arabische taal- en letterkunde studeerde. Momenteel is hij directeur van het Centrum Buitenlanders Midden-Nederland. Mohammed Rabbae van het Amsterdamse "Nederlands Centrum Buitenlanders" is een van de twee lijst-trekkers voor Groen Links bij de komende parlementsverkie-

zingen. In Oktober 1993 wijdde de Nederlandse Moslimomroep een uitzending aan een portret van een aantal politici, waaruit bleek dat moslims naar politieke voorkeur bij vrijwel alle partijen terecht kunnen komen, van VVD en CDA tot PvdA en Groen Links. NL

Prins Charles van Engeland als pleitbezorger voor begrip van de Islam

Op 27 oktober 1993 bracht de Engelse kroonprins een bezoek aan het Oxford Center for Islamic Studies en hield er een indrukwekkende rede, die aan duidelijkheid niets te wensen overliet, zoals wel vaker het geval is bij uitspraken van Prins Charles. Enkele citaten:

Ik ben er vast van overtuigd, dat de banden tussen de islam en het westen vandaag belangrijker zijn dan ooit, omdat er zoveel misverstand blijft tussen deze twee werelden. Toch moeten we samen leven in een wereld waarin we steeds meer van elkaar afhankelijk zullen zijn.

Ondanks de vooruitgang in technologie en massa-communicatie, ondanks wereldwijd toeristisch verkeer, de toenemende vermenging van rassen en -naar wij geloven- de vermindering van de mysteries van de materie, blijken de misverstanden tussen de islam en het westen een taai leven te leiden. Zij groeien zelfs. Wat het westen betreft kunnen wij de schuld niet geven aan onwetendheid. Er zijn één miljard moslims. Vele miljoenen van hen leven in landen van het Gemeenbest. Ongeveer tien miljoen leven in het westen, waarvan alleen al één miljoen in Groot-Brittannië. Onze eigen islamitische gemeenschap groeit en bloeit al tientallen jaren. Er zijn bijna vijfhonderd moskeeën en de belangstelling van het publiek voor islamitische cultuur is groeiende. Islam is overal rondom ons en toch blijft er wantrouwen en zelfs vrees bestaan.

Prins Charles erkent dat niet alles van de islamitische wereld onze bewondering

hoeft te wekken. Hij wijdt uitvoerig uit over een van de grootste drama's van de laatste jaren: de vernietiging van mensheid en natuur in de moerasgebieden in het zuiden van Irak, waar de dageraad van onze beschaving heeft plaats gevonden. Bij dit alles moeten we wel beseffen, dat ons oordeel over de islam gruwelijk misvormd is doordat wij de extreme vormen van islam voor normaal hebben genomen. Dat is een dodelijke vergissing. Dat zou hetzelfde zijn als de kwaliteit van het leven in Engeland alleen afmeten aan de verhalen over moord, verkrachting, kindermishandeling en drugsverslaving. De extremen bestaan en wij moeten er rekening mee houden, maar mogen een hele maatschappij daar niet naar beoordelen. Hij gaat dan ook in op de positie van de vrouw en zegt dat we niet moeten generaliseren. Islamitische landen als Turkije, Egypte en Syrië gaven het kiesrecht aan vrouwen in dezelfde tijd als de meeste Europese landen en in ieder geval veel eerder dan Zwitserland! De rechten van islamitische vrouwen op bezit en erfenis, op bescherming na een scheiding en op het voeren van een eigen bedrijf, werden veertienhonderd jaar geleden in de koran vastgelegd, ook als zij misschien niet overal werden toegepast. In Engeland waren een aantal van deze rechten nog niet verwezenlijkt in de tijd van mijn overgrootmoeder!

Bescheiden acties ten gunste van Salman Rushdie

Donderdag 11 november was Salman Rushdie even in Nederland om zijn zaak te bepleiten bij politici en journalisten. Verschillende auteurs, onder wie Adriaan van Dis, en politici als VVD-leider Bolkestein en de Amsterdamse burgemeester hebben zitting genomen in het *Rushdie Defense Committee*. Ook de ministers Kooijmans en d'Ancona hebben de auteur hun steun toegezegd. Engeland

weigerde aan visum aan de Iraanse Ayatollah Ahmed Jannati, omdat hij herhaaldelijk heeft opgeroepen Salman Rushdie te doden. Jannati zou een islamitisch congres in Londen toespreken. (De Volkskrant, 13 nov.) Begin januari 1994 gaf Minister van Buitenlandse Zaken, Kooijman, aan de kamer te kennen, dat hij voorlopig niets zou ondernemen, omdat het eerder te verwachten zou zijn, dat de Engelse regering in deze zaak een initiatief zou moeten nemen. Salmen Rushdie is immers Engels staatsburger en zijn boek is daar voor het eerst verschenen.

Tentoonstellingen

Kalligrafie van Hawad

Het Rotterdamse Museum voor Volkenkunde (Willemskade 25, tel. 010-4111055) heeft stevig uitgepakt met de tentoonstelling **Dromen van het Paradijs**, prachtige beelden uit de islamitische wereld, voornamelijk uit de eigen collectie van het museum, die van 18 dec. 1993 tot 7 jan. 1996 worden uitgesteld en dus min of meer als permanente collectie te zien zijn. De expositie schenkt aandacht aan de kunst van de rijken, de prachtige handschriften, kostuums, sieraden, die in overeenstemming zijn met de officiële orthodoxie van de islam. Daarnaast wordt ook veel aandacht gegeven aan volkse en soms als sektarisch of bijgelovig (magie!) beschouwde vormen van islam. Bij de tentoonstelling hoort aan prachtig boek, dat in een kleine twintig artikelen een aantal van de kunstwerken uitvoerig toelicht. Van 30 okt. 1993 tot 16 jan. 1994 toont hetzelfde museum tekening van Hawad, een Toeareg uit Niger. Hawad voelt zich nauw verband aan de bedoeïenen van de Arabische woestijn. Zijn tekeningen lijken ook variaties op de zandpatronen, door de wind in de woestijn getekend. Daarnaast inspireert hij zich op de kalligrafie, niet van het Arabisch maar het oude Berberschrift, *Tifninar*. Meer didactisch van opzet is de poster-tentoonstelling van het Anti-Discriminatiebureau Tilburg, in samenwerking met centrum De Vuurdoop en de Provinciale Bibliotheekcentrale Noord-Brabant. Er zijn zes posters gemaakt over de manier waarop Christenen, Moslims, Hindoes en Joden feesten en vasten. Iedere poster belicht een thema, waarbinnen een paar gebruiken uit verschillende culturen binnen Nederland worden belicht. Bij de tentoonstelling is lesmateriaal ontwikkeld voor leerlingen van de basisschool. Nederlanders en allochtonen zullen zich verbazen, hoezeer sommige gebruiken op elkaar lijken. De posters zijn gratis beschikbaar gesteld aan

alle bibliotheken in Noord-Brabant; in Tilburg worden ze daarnaast aan alle scholen en religieuze centra uitgedeeld. Info: De Vuurdoop, 013-421982 Bisschop Zwijzenstraat 17, 5038 VA Tilburg.

Afscheidssymposium voor Ds. Jan Slomp

Op vrijdag 17 december 1993 werd in het Dienstencentrum van de Gereformeerde Kerken in Leusden een klein symposium gehouden ter gelegenheid van het afscheid van Ds. Jan Slomp als contactpersoon tussen Christenen en Moslims, aangesteld door de Gereformeerde Kerken. Abdulwahid van Bommel sprak over De toekomst van de Islam in Europa. Hij vroeg om een goede ruimte voor een eigen ontwikkeling van de moslimgemeenschap. Goedbedoelde 'hulp' van 'deskundige' buitenstaanders doet lang niet altijd iets goeds. Hij houdt degelijk rekening met een seculariserende tendens in de Europese moslimgemeenschap. De islam is bepaald ook niet immuun voor de secularisering, die bij anderen veld wint.

Prof. Anton Wessels ging uitvoerig in op de theologische ideeën van Hendrik Kramer en Kornelis Miskotte. Beiden hebben ideeën van Karl Barth uitgewerkt, vooral naar de situatie in de jaren '30 en '40. Beiden kwamen tot zeer negatieve oordelen over de islam, terwijl op basis van dezelfde uitgangspunten juist ook een positieve acceptatie van de islamitische traditie plaats had kunnen vinden. Drs. Gé Speelman gaf een sympathiek beeld van de energieke, veel ondernemende Ds. Jan Slomp, die wij node zullen missen bij het werk aan Begrip tussen moslims en christenen. Zij gaf ook aandacht aan het internationale werk, dat door de vertrekkende was verricht. Om dit laatste te benadrukken was de afscheidsbundel in het Engels samengesteld: *Muslims and Christians in Europe. Breaking New Ground. Essays in honour of Jan Slomp*, onder redactie van Gé Speelman, Jan van Lin en Dick Mulder en uitgegeven bij Korn in Kampen (ISBN 90 242 8064 8). Het boek bevat onder meer een biografie van Jan Slomp door Dick Bakker en een lijst met de belangrijkste publikaties. u

Documentatie van 25 jaar pleiten voor begrip tussen moslims en christenen

Hamza Zeid Kailani, *Kernmomenten in de islam. Bouwstenen voor een dialoog tussen moslims en christenen*, Baarn, Gooi en Sticht 1993, 128blz. f 25,-.

In dit eenvoudige boekje wordt een aantal belangrijke thema's in de islam kort besproken: God, de schepping van de mens, de koran, de moskee, het gebed. Aan het eind staan een aantal voorbeeldverhalen.

Hamza Zeid Kailani, de auteur, is al 25 jaar actief bezig de dialoog tussen moslims en christenen in Nederland te bevorderen. Hij werkt momenteel in het ghevangenispastoraat voor moslims en is verbonden aan de Stichting Kerken en Buitenlanders te Utrecht. Zijn boek is bedoeld als een eerste aanzet in de ontmoeting tussen moslims en christenen. Mij lijkt vooral waardevol, dat de gegevens die de auteur aandraagt nergens in een neutrale, objectiverende stijl gepresenteerd worden.

Waar in andere publikaties de islam vaak (ook door moslims) wordt gepresenteerd als iets dat buiten de auteur omgaat, is dat bij Hamza Zeid beslist niet het geval. Veel zinnen beginnen met zinnen als: Wij, moslims, geloven, dat... (en dus niet met zinnen als: In de islam heerst de overtuiging, dat...).

Het taalgebruik is eenvoudig en op de man/vrouw af.

Hier en daar wworden ingewikkelde vragen naar mijn smaak iets té simpel verteld (b.v. de kwestie van de geschapenheid van de koran op p. 13), waardoor de lezer ze misschien minder goed begrijpt, maar in het algemeen is dit boek een zeer toegankelijke en uitnodigende eerste kennismaking met de islam voor christenen en andersdenkenden. G.M. Spielman

De sociaal-politieke plaats van de islam in een moderne maatschappij

P. Sjoerd van Koningsveld, *Sprekend over de islam en de moderne tijd*, Utrecht, Prometheus/Telear, 1993, 144p. f 39,50. ISBN 90-6533-325-8.

Christiaan Snouck Hurgronje (1859-1936) was bepaald geen kamergeleerde. Om de werkelijke islam te leren kennen verbleef hij in 1885-1886 zes maanden in Djeddah en gedurende eenzelfde periode in Mekka. Van 1889-1906 was hij regeringsadviseur in Nederlandsch-Indië. Ook na zijn terugkeer uit de kolonie bleef hij de belangrijkste adviseur voor islamzaken van de Nederlandse regering. Als hoogleraar islamwetenschappen te Leiden polemiseerde hij ook graag. In maart 1911 gaf hij vier voordrachten te Delft voor de opleiding van koloniale ambtenaren. Hierin schetste hij de politieke lijnen, waarbinnen de overgrote meerderheid van moslims in de kolonie zich zou kunnen ontwikkelen. Uitgangspunt was de scheiding van kerk en staat. De islam zou zich dus via lokale opstanden of panislamitische beweging niet politiek mogen manifesteren. Wel zou vrijheid geboden moeten worden aan strikt religieuze zaken, zoals de diensten in de moskeeën, de religieuze feesten, het vasten en ook de bedevaart naar Mekka. Op het gebied van het huwelijks- en erfrecht was Snouck wat onzeker. Enerzijds vond hij dat een koloniaal bewind zijn islamitische ambtenaren loyaal aan de uitvoering van de islamitische wet op deze gebieden moest houden. Anderzijds vond hij dat er modern westers onderwijs gegeven moest worden "om de Mohammedanen te verlossen van een deel van den middeleeuwschen rommel, die de Islam reeds al te lang achter zich sleept." (p. 79) Snouck zag de islam als een verward stelsel, dat op veel punten vervangen zou

moeten worden door de zegeningen van het westen. Ruim 90 jaar later heeft een andere Leidse hoogleraar, Sjoerd van Koningsveld, zijn visie op de sociaal-politieke positie van de moslim in het Nederlandse koninkrijk uitgesproken in 6 toespraken voor TV en 6 voor de radio, ook gebundeld in een Teleac-uitgave. Er zijn duidelijke overeenkomsten tussen de 2 geleerden: beiden hebben een brede kennis van verleden en heden van de islam, maar beperken zich in deze uiteenzettingen tot de sociaal-politieke zaken. Mystiek en geloofsleer spelen in dit stadium geen grote rol. Uitgangspunt voor beiden is ook de scheiding van religie en staat, gekoppeld aan de grondwettelijke vrijheid van godsdienst. Beiden hebben een weloverwogen, ietwat deftig en precies taalgebruik al zijn de zinnen, gebruikt in de media van 1993 natuurlijk wel veel korter dan die in het begin van de eeuw. Er zijn ook duidelijke verschillen: voor Van Koningsveld is er geen visioen van een ineenschrompelen van de islam en een overgave aan de westerse ideologieën. Integendeel, hier wordt een pluriforme en dynamische islam geschilderd, die nog volledig in ontwikkeling is, nu ook in Nederland zelf. De moslims als minderheden in westerse landen zullen zich binnen het juridische kader van deze maatschappij moeten gedragen, maar noch een liberale westerse ideologie, noch het christendom worden hier als voorbeelden voor de islam voorgeschoteld. Er is zelfs aan waarschuwing voor diegenen die teveel flirten met die islamitische minderheid die een secularistische richting ingaat: "De dialoog moet niet alleen worden geopend met diegenen die zich een westers standpunt min of meer hebben eigen gemaakt, maar juist ook met hen die andere oplossingen aandragen voor de problemen van hun samenlevingen, door middel van moderne herinterpretaties van de eigen culturele en religieuze tradities. Zij zijn per slot van rekening de groep waarover in het Westen

de meeste misverstanden bestaan." (134) De opvatting die ten grondslag ligt aan de uiteenzetting van Snouck Hurgronje, de islam als vijand van de vooruitgang, wordt nu zelfs als een door de wetenschap te ontmaskeren en te corrigeren beeldvorming opgevoerd. (p. 31) Aangaande de scheiding tussen religie en staat is Van Koningsveld ook positiever dan zijn illustere voorganger. Meermalen benadrukt hij dat er geen absolute scheiding bestaat in Nederland en dat moslims minstens recht hebben op faciliteiten, gelijkwaardig aan die welke door de staat in deze aan de christenen en joden worden toegekend. Aangaande het wekelijks bezoek aan de moskee op de vroege vrijdagmiddag, wordt geconstateerd dat er hier en daar regelingen zijn, maar dat veel toch nog afhankelijk is van de goede wil van werkgevers. Daarop volgt dan de krasse opmerking: "Dit is uit een oogpunt van rechtsgelijkheid een onaanvaardbare situatie." (p. 111) De voorbeelden van de strikt religieuze verplichtingen zijn bij Van Koningsveld veel talrijker en concreter. Ritueel slachten, lichaamshygiëne, kleding en sociaal verkeer komen uitvoerig ter sprake. De godsdienstvrijheid krijgt daarbij een zeer brede positieve uitleg: "In westerse termen kan men stellen dat een belijdend moslim in gewetensnood komt wanneer het hem onmogelijk gemaakt zou worden om individuele religieuze plichten te vervullen of wanneer hij gedwongen zou worden om handelingen te verrichten die de godsdienst hem verbiedt. Het voorkomen van gewetensnood van individuele burgers en religieuze groepen is een van de beleidsnormen die voortvloeien uit de grondwettelijke godsdienstvrijheid." (p. 108)

Dit zijn belangrijke lezingen, die het niet verdienen om als een simpel product van onze consumptieve media-maatschappij te vervluchten. KS

CURSUSSEN EN ONTMOETINGEN

* In de periode jan t/m april 1994 worden in Breda 7 bijeenkomsten georganiseerd rond 'ontmoetingen met moslims'. Inlichtingen Berry van Oers, tel. 073-145159.

* De basisgroep Tilburg organiseert een serie van 4 avonden 'voortgezette kennis-making met de islamtraditie'. Uitgangspunt bij de cursus is het boek *Islam in discussie* van Mohammed Arkoun. Thema's die aan de orde komen zijn onder andere: Mensenrechten en de positie van de koran. De avonden worden gehouden op 12 januari, 2 en 23 februari en 16 maart 1994, om 20.00 uur in de Opstandingskerk te Tilburg. Voor meer informatie: M. Hilgers, Karel Doormanlaan 41, 5025 ZE Tilburg.

* De Turkse Moskee en de Raad van Kerken in Leiden organiseren een Islamitisch-Christelijk Leerhuis, in de Bakerij, Oude Rijn 44c, op 1,15 en 29 maart. Steeds 's avonds om 8 uur. Inlichtingen Ds. Henk Schouten, 071-218723.

* Het Centrum voor Islam Studies aan de Hogeschool Holland te Diemen begint op 1 febr. met de eerste twee modules: gedurende acht opeenvolgende dinsdagen zal Mevr. Sajidah M. Abdus Sattar van 18.00-19.30 uur college geven over Iqbal en de dynamiek van de Islam; van 20.00-21.30 volgt Ibrahim Spalburg met een serie van acht colleges over *Moslims in Nederland*. De tweede serie modules zal lopen van 19 april tot 21 juni, steeds ook weer op dinsdagavond. Mevr. Sajidah M. Abdus Sattar doceert dan over *Spiritualiteit in de Islam*, terwijl Karel Steenbrink een inleiding geeft op *Islamitische Mystiek uit Indonesië*. De modules staan open voor belangstellen-

den van buiten de Hogeschool Holland. Kosten f 200,- per module. Inlichtingen: 020-495.1698/1678.

* Prof. M. Arkoun spreekt nog tweemaal in Rotterdam, De Evenaar (theater van het Volkenkundig Museum, Willemskade 25 (tel. 010-4111055)). Op dinsdagavond 25 jan. is het thema: *Kunsten en kunstenaars in Islamitische context*; op 15 febr.: *Gezondheid, ziekte en dood in Islamitische context*.

BEGRIJ
Luybenstraat 17
5211 BR 's-HERTOGENBOSCH
tel. 073-145159 (tstnr. 3)